

Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Karadeniz Technical University Journal of The Faculty of Divinity
issn: 2148-5011
KTÜİFD, cilt / volume: 4, sayı / issue: 2
(Güz / Autumn 2017): 257-260.

Fuzuli Bayat, *Türk Kültüründe Kadın Şaman* (İstanbul, Ötüken Yayıncılık, 2010), 187 s.

Maksude Kurt Fidan*

Kurumsal şamanlıktan ziyade, Sibiryâ Türk kültür hayatının yönlendiricisi olan şamanlık ve kadın şaman fenomeni üzerinde duran eser beş bölümden oluşmaktadır. Yazar, girişte Türk şamanlığı hakkında üç binin üzerinde araştırma olmasına rağmen kadın şamanlığına dair kayda değer bir araştırma yapılmamış olmasının bu çalışmayı diğerlerinden farklı kıldığını ima eder. Her ne kadar bugün ruhsal güçleri olduğuna inanılan kadınlar varsa da klasik manada kadın şamanların az olduğuna dikkat çeker. Post şamanlığın modaya dönüştüğü 20.yüzyıl kadın şamanlığını gelenekten gelmeyen yapay bir kurum olarak yorumlar. Bu düşüncelerden hareketle yazar bize, eseri boyunca kadın şamanlığın tarihsel, mitolojik boyutu ve sosyo-kültürel işlevleri hakkında değerli bilgiler sunar. Son bölümde ise günümüzdeki kadın şamanlık kurumu ve küçük çaplı da olsa Türkiye’de yapmış olduğu alan araştırması üzerinden bu kurumun işlevsel boyutları hakkında da değerlendirmelerde bulunur.

Birinci bölümde, ana hatlarıyla şamanlık kurumu, şamanlığın tarihi bağlamında kadın şamanlık olgusu, kadın şamanların dini-sosyal konu-

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, beynelminel53@hotmail.com. ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-6942-2269>.
Postgraduate Student, İstanbul University Institute of Social Sciences.

mu gibi meseleler ele alınmıştır. Yazarın ısrarla yinelediği ve arkeolojik deliller ile de desteklediği tezi, ilk şamanların kadın olduğudur. Ancak zamanla demirciliğin öne çıkmasının ve kadın şamanların kullandığı davul ve özel kostümlerin demirciler tarafından yapılmasının kadın şamanların yavaş yavaş kendi yerlerini erkeklere devretmelerine sebep olduğunu savunur. Yine ona göre, şamanlık sadece cinsiyet ile sınırlandırılmasa da şamanistik güçlere sahip genç bir kadının bu gücün büyük bir kısmını ilk doğumdan sonra kaybettiği inancı da, zamanla kadın şamanları pasif konuma itmiştir. Yazarın ilk bölümdeki bir başka tezi de İslam'ın kabulü ile bu yeni dine en çabuk adapte olanların kadın şamanlar olduğudur. Özellikle Orta Asyalı kadın şamanların kamlığa başlamadan kendi ruhlarını çağırırken, önce Hz. Peygamber'den, Hz. Eyüp'ten ve çeşitli Müslüman evliyalarından yardım istemesi ilgi çekicidir. Bu bölümde ayrıca kadın şamanların ruhlarla cinsel münasebeti konusu üzerinde de durulur. Kadın şaman bu yolla ruhlardan mistik bilgi alır. Hatta şaman geleneğine göre ruh, kadın adayın doğaüstü güçlerinin kaynağı olan mistik kocası olur. Şaman olmada ruhlarla cinsel münasebet önemli bir rol oynasa da temel bir olgu değildir. Bilakis, şamanın ölüp dirilmesi, parçalanması, etinin yenmesi, ruhunun yer altı dünyasına ve göklere götürülmesi esas teşkil eder. Bu nedenle, şaman, kozmosla kaosu birleştiren arabulucu, zıtlıkları çözen ve yaşamıyla kozmosla kaos arasında gidip gelen ve hatta ölümü bile tecrübe etmiş kişidir. Bu açıdan yazara göre, Türk kültüründe ruhlarla bu kadar bağlantılı olan ikinci bir mistik yaşantı bulmak mümkün değildir.

Yazar, ikinci bölümü kadın şamanlık kurumunun bir kalıntısı olarak gördüğü cinsiyet değiştirme hadisesine hasreder. Cinsiyet değiştirme, Şamanlıkta bütün dünyada yaygın olarak görülen bir olgudur. Fiziksel bir hüviyetten çok bir şaman inancı ve yaşantısı olarak yorumlanır. Nitekim yazar, erkek şamanların kadına dönüşümünü pekiştirecek örneklerin aksine kıyafet değişiminin daha yaygın olduğunu savunur. Bu doğrultuda, şamanlık mesleğinin gereksimi, gizemi ve özü olarak cinsiyet değiştirmeyi ruhların emirlerine itaat etmek olarak değerlendirir. Zira şamanların hamî ruhları kadındır. Yine, çok sayıda erkek şamanın kadın giysisi giymesini sosyal ilişkilerde kadın şamanlara gösterilen saygı ile açıklar. Çoğunlukla erkek şamanlarda görülen cinsiyet değiştirmeye az da olsa kadın şamanlarda da rastlanır. Şamanlıkta, her güçlü şamanın cinsiyetine bakılmaksızın kadın gibi doğurduğuna inanılır. Bu doğurma şamanın yeniden vücut bulması, dolayısıyla bir reenkarnasyon olayıdır

“Kadın Şamanların İşlevleri” başlığını taşıyan üçüncü bölümde ise yazar, genel anlamda şamanların işlevlerinden bahsettikten sonra kadın şamanların yaşadığı toplumda daha çok hastalıkları teşhis ve tedavi edici rolü üzerinde durur. Şamanın en temel görevi, toplumun sağlığının bekçisi olmasıdır. Bu açıdan sadece fiziksel sağlığın yeterli olmadığını düşünen şaman, öncelikle ruhu tedavi etmeye yönelir. Zira bütün doğa ruhlarla meskündür. Ruhları en iyi bilen kişiler olarak şamanlar, bu karmaşık dünyada insanların hayatlarını kolaylaştırma ve huzura kavuşturma görevini üstlenirler. Hastalıkları iyileştirmenin şaman pratikleri arasında en önemlisi ve en yaygın olduğunu söyleyen yazar, buna geçmiş ve günümüzden kadın şamanların hastaları iyileştirdiği anlatılardan ilginç örnekler verir. Teşhis ve tedavi etmede kadın şamanların erkeklerden farklı olarak kendilerine özgü metotları vardır. Mesela, bazı kadın şamanlar hastayı tedavi etmek için çıplak kamlık yaparlar. Ruhlarla cinsel münasebette bulunarak, hastaya musallat olan ruhları şamanın bu şekilde zararsızlaştırdığına inanılır. Eserin dördüncü bölümünde kutsanmış kadın şamanlar hakkında anlatılan mitlerden örneklere rastlarız. Türk mitolojisinde kadın şamanların birer tanrıça gibi zamanla kutsandığına ve mitolojik hikâyelerde geniş yer bulduğuna şahit oluruz. Örneğin Altaylılarda bütün şamanlar öldükten sonra bu dünya ile fiziksel bağlarını koparmazlar. Bu bağlamda zamanla kutsanmış kadın şamanların tasvirleri yapıp evlere asılmıştır. Şamanlar, kamlık zamanı bu kutsanmış kadın ve erkek şaman ruhları yardımı çağırır, kötü ruhların ne istediklerini onlardan öğrenirdi.

Pekala Türk kadın şamanlığı tarihin tozlu sayfalarında mı kalmıştır? Şayet devam etmişse kadın şamanların bugünkü durumu nedir? Yazarımız eserin son bölümünde bu sorulara cevap arar. Öyle ki ona göre, yirmi bin yıldan beri var olan genelde şamanlık özelde ise kadın şamanlık kurumu bugüne kadar çok yönlü dini-sosyal, tarihi-kültürel işlevleri ile her çağa ayak uydurmaya çalışmıştır. Bazen Bacıyan-ı Rum, bazen de ziyaretgâha dönüşen yatırları ve büyücü falcı kimlikleri ile karşımıza çıkmıştır. Bu anlamda yazarın Bacıyan-ı Rum topluluğunu kadın şamanlığın İslami bir karşılığı olarak görmesi hem ilgi çekici hem de tartışmaya açık bir konudur. Öte yandan, yazarın bugün Anadolu’da bulunan kadın türbelerinin aslında Anadolu’ya gelen kadın şamanların yerel unsurlara ve dini görüşlere uyum sağlamış ve kadın şamandan kadın evliyalara çevrilmiş mezarlar olduğunu söylemesi de oldukça dikkat çekicidir. Bununla birlikte, yazar Gaziantep, Diyarbakır gibi illerde yaptığı alan araştırmala-

rına dayanarak kadın şamanlığın işlevsel uzantısı olarak gördüğü emciler, otacılar ve ebeler hakkında da bazı bilgiler verir. Yaptığı mülakatlar neticesinde, doğum sırasında tanrıça Umay Ana'dan yardım dileyen Türk kadın şamanlarını, yine doğumda Hz. Fatma'dan yardım dileyen ebelerle mukayese eder. Ancak yazar, bu gibi örneklerin kadın şamanlığın yerini ebeliğe, emciliğe, otacılığa bıraktığını iddia etmeye yeterli olmadığını da ekler. Bütün bu unsurların bir etkileşiminden söz edilse de şamanlığın ruhlarla iş birliği içerisinde oluşu ile kendine has özellikleri olduğunun altını çizer. Bu açıdan aralarındaki fark, kadın şamanların görevlerini herhangi bir kimseye ve teknolojiye dahi devretmemesindedir.

Sonuçta, yazar feminist araştırmacıların alana dair abartılı duygusallığını eleştirir ve kadın şamanlarda bulunan birçok özelliğin erkek şamanlarda da mevcut olduğunu vurgular. Toplumsal cinsiyet açısından şamanlığın ne erkek ne de kadın sınıfına ait olduğunun altını çizer. Yine, ruhani hayat devam ettiği sürece şamanlığın ve özellikle de kadın şamanlığının var olma mücadelesini devam ettireceğine inancı tamdır. Son olarak, genel bir değerlendirmede bulunacak olursak, eser büyük oranda Rusça kaynaklardan hazırlanmış olup, her ne kadar yer yer dağınık bir anlatıma başvursa da genel olarak anlamayı kolaylaştıracak sade bir dille yazılmıştır. Ancak, eserin yayımlanma aşamasında bir uzmanın redakte-sinden geçirilmemiş olduğu kanaatini uyandırması ve yanlış bağlamda kullanılmış Türkçe ifadelerin varlığı önemli bir eksikliklerdir. Ancak, yazarın konuyla ilgili sunmuş olduğu görsel materyallerin eseri ilgi çekici kıldığını görmekteyiz. Her şeyden önemlisi, eserin kadın çalışmalarına ilgi duyanlara ve Türk kültür mirasına mühim bir katkı sağladığını söylememiz gerekir.